

Åbo Akademi

Paikkaan kiintyminen ja kotiseutusuhde saaristo- ja maaseutualueilla

SALT-verkoston kokemuksia kotiseutukasvatuksen pilottihankkeesta

Kenneth Nordberg

2024-05-31

Käännös ruotsista: Niklas Ollila

Sisällys

1. Johdanto	2
2. Kotiseutusuhde, yhteiskehittäminen ja maaseudun kehittäminen	4
2.1 Kotiseutukasvatusta yhteiskehittämisen avulla.....	6
2.2 Innovaatioiden diffuusio	7
2.3 Tapaustudkimukset.....	8
3. Kokemuksia kotiseutukasvatuksen mallien kehittämisestä	9
3.1 Saaristomeren biosfäärialue	9
3.2 SALT-kunnat	11
3.2.1 Lapinjärvi	11
3.2.2 Vöyri.....	12
3.2.3 Maalahti.....	13
3.2.4 Naantali	13
3.2.5 Enonkoski.....	14
4. Pohdinta	15
5. Päätelmät ja suositukset.....	18
Lähdeluettelo.....	20

1. Johdanto

Elinvoimaisia maaseutualueita leimaa usein taloudellisen, sosiaalisen ja ympäristöä koskevan kestävä kehityksen välinen tasapaino. Kyse ei ole pelkästään työtilaisuuksista ja julkisista palveluista vaan myös sosiaalisen yhteenkuuluvuuden, kulttuurivaihdon ja ympäristön huomioimisen edistämisestä. Maaseutualueilla resilienssi riippuu suurilta osin kyvystä ylläpitää ja kehittää elävää yhteisöä pitkällä aikavälillä. Maaseudun elinvoimaisuus liittyy siten ihmisten tuntemaan yhteisöllisyyden ja yhteenkuuluvuuden tunteeseen omassa paikallisyhteisössään ja heidän mahdollisuuteensa vaikuttaa omaa elinympäristöä koskevaan päätöksentekoon.

Maaseudun yhteisöllisyys on ajan kuluessa muuttunut monella tapaa. Työ ja vapaa-ajan aktiviteetit vievät ihmisiä asuinpaikkakunnan ulkopuolelle, mikä myös koskee eri yhteiskuntaryhmiä (Riukulehto, 2013). Aiemmin tavallisempi päivittäinen kanssakäyminen naapurien kanssa on vähitellen vähentynyt (Nordberg ym., 2023). Maaseudun paikallisyhteisön elinvoimaisuuden vahvistamiseksi on olennaista ymmärtää tämä yhteisön dynamiikassa tapahtunut muutos ja se, miten ihmiset yleensä luovat siteitä ja juurtuvat tiettyihin paikkoihin. Näin ollen on syytä pohtia ensimmäistä askelta paikallisen elinvoimaisuuden vahvistamiseksi: Miten paikkaan kiintymistä voidaan edistää?

Nuorten syrjäytymisestä, lisääntyneistä mielenterveyden ongelmista ja puutteellisesta edustuksesta perinteisissä politiikan kanavissa on yhdessä tullut merkittäviä yhteiskunnan kehityksen haasteita. Yhteiskunta monimuotoistuu ja erilaistuu jatkuvasti; nuoretkin kuuluvat erilaisiin sosiaalisiin konteksteihin (Leino & Puumala, 2020). Erityisesti syrjäytyneitä nuoria on vaikea tavoittaa: Brady ym. (2020) kuvaavat, miten nuoret tuntevat itsensä vieraantuneiksi ja kokevat, etteivät yhteiskunnassa keskusteltavat asiat koske heitä. Yhteiskuntaa koskevat asenteet – vakaumukset ja valmiudet – kehittyvät teini-ikässä ja varhaisaikuisuuden aikana, ja niillä on osoitettu olevan vaikutusta yhteiskunnalliseen osallistumiseen koko elämän ajan (Finlay ym., 2010). Näin ollen on tutkijoiden mukaan perusteltua tarjota nuorille vaihtoehtoisia tapoja osallistua yhteiskunnallisten kysymysten käsittelyyn (Chaskin ym., 2018), erityisesti paikallisella tasolla, jotta heidän kykynsä toimia sosiaalisia toimijoina kehittyä (Flanagan & Levine, 2010).

SALT-teemaverkoston (Skärgård och landsbygd i samverkan – Saaristo ja maaseutu yhteistyössä) tarkoituksena on vuosien 2022–2024 aikana ollut edistää lasten ja nuorten kotiseutuidentiteettiä, hyvinvointia ja osallisuutta saaristossa ja maaseudulla. SALT on kehittänyt yhteistyössä valittujen pilottikuntien kanssa erilaisia toimintamalleja, jotka edistävät maaseudun ja saariston lasten ja nuorten myönteisen kotiseutusuhteen kehittymistä. Kotiseutusuhteen vahvistamisen motiivit ovat monitasoisia. Kyse on toisaalta yksilön kehittymisen, nuorten henkilökohtaisten identiteettien, itsetunnon ja hyvinvoinnin edistämisestä. Paikallisyhteisöön samastuvat nuoret ovat myös halukkaampia osallistumaan yhteisiin yhteiskunnallisiin asioihin, mikä on tärkeää, jotta kehitty sellaisia yksilöitä, joilla on edellytykset kehittyä edelleen sosiaalisiksi toimijoiksi. Kotiseutusuhteen kehittyminen on toisaalta tärkeää myös paikallisyhteisöjen kehitykselle. Kotiseutusuhde vahvistaa yhteisöä ja yksilöiden halua satsata paikallisyhteisön kehittämiseen ja lisää yksilöiden halukkuutta palata paikkakunnalle esimerkiksi toisaalla suoritetun opintojen jälkeen. Tällaiset tekijät ovat erityisen ratkaisevia pienille ja syrjäisille saaristo- ja maaseutuyhteisöille, joissa aktiivisten yksilöiden määrä on pieni ja vähenemään päin.

Paikkaan kiintymisen merkityksestä niin yksilöille kuin yhteisöille yleensä ollaan siis melko yksimielisiä. Kiintymisen vahvistamisen tutkimiseen ei kuitenkaan olla keskitytty läheskään yhtä paljon. Sen vuoksi tässä raportissa ei keskitytä niinkään nuorten kehittämiseen vaan niihin prosesseihin, joita SALT-verkoston pilottikunnissa on laitettu alulle. Pilottikuntien tehtävänä oli kehittää pedagogisia kokonaisuuksia kotiseutukasvatusta varten. SALT pohjautuu Saaristomeren

biosfäärialueella kehitetyille, niin kutsutulle Biosfääriakatemialle. Saaristomeren biosfäärialue on yksi Unescon biosfäärinsuojelualueista, ja se sijaitsee Paraisten kaupungin ja Kemiönsaaren kunnan saaristoalueilla. Biosfääriakatemia toteuttaa lapsille ja nuorille suunnattua toimintaa varhaiskasvatusikäisistä nuoriin aikuisiin, ja sen tarkoituksena on muun muassa vahvistaa nuorten paikallistunnetta kehittämällä luontoon, ympäristöön ja kulttuuriin liittyvää pedagogista ja kasvattavaa toimintaa.

SALT-verkostoon osallistuneet pilottikunnat saivat hyödyntää Biosfääriakatemiassa tuotettuja pedagogisia työkaluja ja malleja. Sen lisäksi SALT-verkostossa korostettiin kuntien kehittämien paikkakohtaisten ja oman kotiseudun erityispiirteitä näkyviksi tekevien mallien välttämättömyyttä. Hankkeessa painotettiin erityisesti, ettei työkalujen kehittämisen tulisi olla ainoastaan sivistyssektoria – kouluja ja opettajia – koskeva asia vaan että paikallisyhteisön luonteen tuntemusta tulisi etsiä yhteisöistä itsestään, esimerkiksi aktiivisista seudulla toimivista yhdistyksistä. Paikallisiin, SALT-verkoston alulle panemiin prosesseihin kuului sen vuoksi kunnan, koulun ja yhdistysten välistä yhteistyötä – sekä usein myös useiden kuntasektorien osallistamista. Paikkaan kiintymisen edistämisen tarkastelussa keskitytään tämän tutkimuksen puitteissa sen vuoksi eri toimijoiden väliseen yhteistyöhön näiden kehittäessä malleja kotiseutukasvatukselle.

Tutkimuksessa käytetty materiaali koostuu pääasiassa mukana olleissa pilottikunnissa käytettyjen kehitysprosessien analysoinnista. Sen lisäksi Saaristomeren biosfäärialueen ja Paraisten ja Kemiönsaaren välisen yhteistyön kehittämistä käytetään tutkimuksessa osoittamaan pidemmälle edenneiden prosessien luonnetta. Tutkimuksen tarkoituksena on tehdä päätelmiä näistä prosesseista sekä tunnistaa esteitä ja mahdollistavia tekijöitä, joiden pohjalta annetaan suosituksia kotiseutukasvatuksen ja paikkaan kiintymisen edistämiseksi.

Raporttiin kuuluvat myös lyhyt selvitys paikkaan kiintymisen, kotiseutukasvatuksen ja maaseudun kehittämisen teoreettisesta tausta sekä tapaustutkimusten ja mukana olleiden kuntien toteuttamien prosessien esittely. Näitä seuraavat lyhyt pohdintaosa ja päätelmät. Raportin viimeisessä osassa annetaan tutkimuksen pohjalta laadittuja suosituksia.

2. Kotiseutusuhde, yhteiskehittäminen ja maaseudun kehittäminen

Kotiseutu on paljon enemmän kuin synnyin- tai asuinpaikkakunta: Kotiseutu käsittää useita ulottuvuuksia ja rakentuu yksilön kokemuksille ajassa ja tilassa. Kotiseutututkimuksen piirissä on kehitetty teoria, joka korostaa jokaisen yksilön henkilökohtaista kokemusta ajasta ja tilasta (Suutari ym., 2021). Käsitteet aika ja tila tarjoavat teoreettiset raamit kokemusten ymmärtämiselle, mutta kokemusten ymmärtäminen edellyttää jäsennellympiä käsitteitä kuten tapahtumat ja paikat. Paikka syntyy, kun jotakin merkittävää koetaan tilassa, ja tapahtuma tekee hetkestä merkittävän. Paikka ja tapahtuma kytkeytyvät toisiinsa, ja ihmisten kertoessa itselleen tärkeistä asioista puhuvat he myös paikoista ja tapahtumista. Muistot ja maisemat ovat subjektiivisia ja vaihtelevat yksilöiden välillä. Kotiseutu koostuu henkilökohtaisista muistoista, koetuista maisemista, toisilta kuulluista tarinoista sekä yhteisön ylläpitämistä perinteistä. Näiden kerrosten läpi kotiseutu muotoutuu läpi yksilön koko elämän.

Kotiseutukasvatuksen tarkoituksena on luoda vahva niin kutsuttu paikan tunne (engl. *sense of place*) (Raymond ym., 2021). Paikan tunne on tunne kiinnittymisestä, yhteenkuuluvuudesta ja identiteetistä, jota yksilö tai yhteisö kokee tiettyä paikkaa kohtaan. Se merkitsee sitä, että henkilöllä on syvä, paikkaan kohdistuva tunneside, jota ovat voineet muovata henkilökohtaiset kokemukset, muistot, kulttuuriin ja historiaan liittyvät merkitykset sekä sosiaaliset siteet. Paikan tunteessa on kyse jostakin suuremmasta kuin fyysisestä ympäristöstä: Siihen liittyy myös yksilön tai ryhmän symbolisia ja tunnesidonnaisia paikan ulottuvuuksia. Se voidaan ilmaista turvallisuuden tunteena, kodikkuuden tunteena, paikkaan liittyvänä yhteenkuuluvuuden tunteena sekä haluna hoitaa ja säilyttää paikan ainutlaatuista luonnetta ja identiteettiä.

Paikan tunne on yläkäsite, joka kattaa niin paikkaan kiintymisen (*place attachment*) kuin yhteenkuuluvuuden tunteen (*sense of belonging*) mutta joka kuitenkin samalla on näitä käsitteitä laajempi. Paikkaan kiintyminen on osa paikan tunnetta, ja siinä on kyse yksilön emotionaalisesta suhteesta tiettyyn paikkaan. Siihen liittyy muun muassa yhteenkuuluvuuden, turvallisuuden ja paikkaan kohdistuvan sitoutumisen tunteet, joita voivat muovata henkilökohtaiset kokemukset, muistot ja suhteet paikkaan. Paikkaan kiintyminen on yhteydessä myös paikkariippuvuuteen eli yksilön tai yhteisön riippuvuuteen paikasta, erityisesti sen tarjoaman elannon kautta. Yhteenkuuluvuuden tunne on henkilön kokemus siitä, että hän on osa yhteisöä tai paikkaa. Henkilö siis tuntee itsensä tervetulleeksi, hyväksytyksi ja paikkaan liittyvään yhteisöön kuuluvaksi. Yhdessä nämä aspektit muovaavat yksilön kokonaisvaltaista kokemusta ja ymmärrystä paikasta ja sen merkityksestä tämän elämässä.

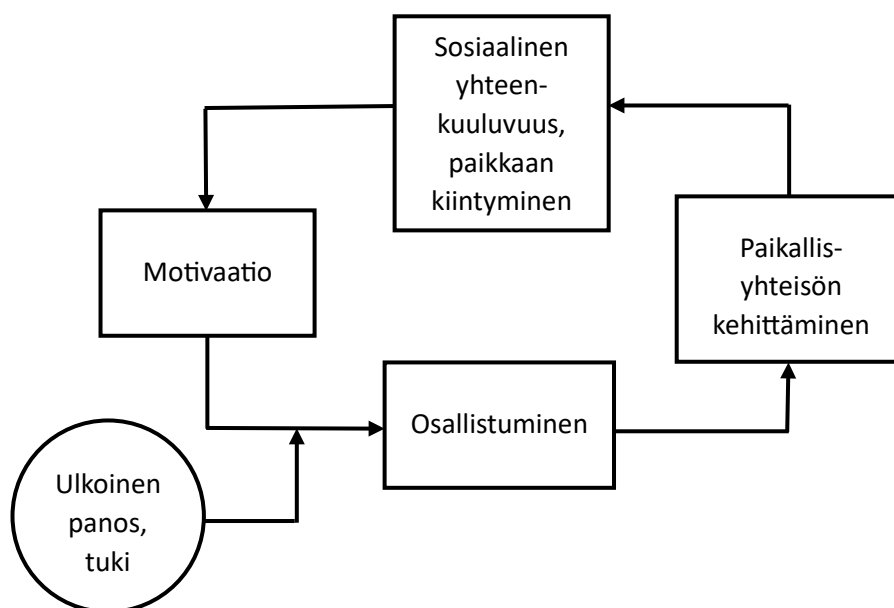
Kun nuorilla on vahva yhteys kotiseutuunsa, tuntevat he myös olevansa vahvemmin juurtuneita ja sitoutuneita sen tulevaisuuteen. He eivät näe paikkaa vain osana historiaansa vaan myös osana identiteettiään ja itseymmärrystään. Tämän myötä heidän motivaationsa myötävaikuttaa yhteisön kehitykseen ja viihtyvyyteen saattaa kasvaa. Nuorten paikan tunteen vahvistamiseksi on heille tärkeää tarjota mahdollisuuksia sitoutua kotiseutuunsa kulttuuriin, perinteisiin ja yhteiskunnalliseen elämään ja saada niihin liittyviä kokemuksia. Järjestämällä tapahtumia, aktiviteetteja ja projekteja, joissa nuoret ovat osallisina ja jotka antavat heille paikkaan kohdistuvan osallisuuden ja ylpeyden tunteen, voidaan heidän siteitään kotiseutuun ja heidän haluaan palata kotiseudulle toisella paikkakunnalla suoritettujen opiskelujen tai työtehtävien jälkeen vahvistaa.

Siihen tarvitaan myös ymmärrystä siitä, miten kehitysprosessit tapahtuvat maaseudulla. Uusendogeeninen kehittäminen on maaseutututkimuksessa vallalla ollut tapa toteuttaa maaseudun kehittämistä. Siinä kehitystyössä yhdistyy sekä eksogeenisiä että endogeenisiä tekijöitä (Ray, 2006, Bosworth ym., 2016). Eksogeeniset tekijät ovat ulkopuolisia vaikuttavia tekijöitä kuten globaalit

trendit, poliittiset päätökset ja taloudelliset muutokset, jotka vaikuttavat maaseudun kehitykseen. Endogeeniset tekijät ovat sisäisiä resursseja, voimavaroja ja aloitteita, jotka tulevat maaseutuyhteisöistä itsestään. Uusendogeeninen kehittäminen merkitsee sitä, ettei tarkastella ainoastaan ulkoisten voimien vaikutusta maaseutuun vaan että tunnustetaan myös yhteisöissä itsessään oleva sisäinen potentiaali ja dynamiikka. Kyse on siitä, että annetaan paikallisten toimijoiden ottaa aktiivinen rooli kehitysstrategioiden laatimisessa ja toteuttamisessa ottaen samalla huomioon laajemmat asiayhteydet ja ulkoiset vaikutustekijät. Uusendogeeninen kehittäminen voi tarkoittaa esimerkiksi sitä, että paikallisissa yhteisöissä tehdään omia aloitteita matkailun, kestävän energian, paikallisen tuotannon tai kulttuuriprojektien edistämiseksi toimien samalla yhteistyössä ulkoisten toimijoiden kuten viranomaisten, elinkeinoelämän, osaamisorganisaatioiden tai aatteellisten organisaatioiden kanssa tuen ja resurssien saamiseksi.

Eksogeenisiä ja endogeenisiä tekijöitä yhdistämällä taataan kokonaisvaltaisempi ja kestävämpi tapa tarkastella maaseudun kehittämistä. Siinä otetaan huomioon sekä laajemmat rakenteet että paikalliset dynaamisuudet. Se mahdollistaa myös suuremman näkökulmien ja strategioiden moninaisuuden maaseudun hyvinvoinnin ja kasvun edistämiseksi. Tässä tarkasteltavassa maaseudun kehittäminen sekä rakentaa, vahvistaa ja kehittää paikallisyhteisöjen sisäisiä voimia ja resursseja että mahdollistaa ulkoisten resurssien ja asiantuntemuksen hyödyntämisen. Uusendogeeninen kehittämismalli tulee esiin myös myöhemmin raportissa esiteltävissä tapaustutkimuksissa, ja näin ollen se luo relevantin pohjan tutkittujen kehittämisprosessien analysoinnille.

Kuvio 1 osoittaa, miten paikkaan kiintyminen ja sosiaalinen yhteenkuuluvuus lisäävät motivaatiota osallistua paikallisyhteisön asioiden hoitamiseen ja miten sen kaltainen sitoutuminen johtaa vahvempaan kiintymiseen, joka vuorostaan vahvistaa motivaatiota entisestään. Ulkopuolinen tuki, esimerkiksi SALT-verkoston rooli kuntien prosesseissa, voi vahvistaa osallistumismotivaatiota ja kehittää paikkaan kiintymistä. Lopputuloksena on myönteinen kehityskierre, josta hyötyvät sekä paikallisyhteisö että sen yksittäiset jäsenet. Kotiseutututkimuksella, niin kuin se tässä tutkimuksessa ymmärretään, tähdätään lasten ja nuorten sisällyttämiseen tähän malliin.

Kuvio 1. Osallisuus paikallisyhteisön kehittämiseen vahvistaa sosiaalista yhteenkuuluvuutta, kiintymistä paikkaan ja osallistumismotivaatiota.

Tässä määriteltyjen käsitteiden *kotiseutusuhde* ja *paikan tunne* lisäksi pohditaan seuraavassa alaluvussa niiden kehittämisen strategioita.

2.1 Kotiseutukasvatusta yhteiskehittämisen avulla

Yhteiskehittäminen (*co-creation*) on käsite, josta on tullut yhä keskeisempi julkishallintoa koskevassa tutkimuksessa. Yhteiskehittämisen ajatellaan tekevän julkisesta sektorista responsiivisempaa ja parantavan julkisen palvelutuotannon laatua ja luovuutta, suunnittelua ja ongelmanratkaisua ottamalla huomioon relevantteja asianosaisia toimijoita – mukaan lukien maallikkoja kuten palvelujen käyttäjiä, kansalaisia, paikallisyhteisöjä ja kansalaisyhteiskunnan organisaatioita – hajautetuissa yhteistyöprosesseissa, joissa määritellään ongelmia ja joissa muotoillaan ja toteutetaan uusia rohkeita ratkaisuja (Osborne ja Strokosch, 2013, Voorberg, Bekkers ja Tummers, 2015, Brandsen, Steen ja Verschuere, 2018, Ansell ja Torfing, 2021). Julkishallinnon yhteistyöstä on tehty laajaa tutkimusta, jossa on nostettu esiin joukko erilaisia käsitteitä kuten *co-production*, *co-management* ja *co-governance*. Co-creationille tyypillistä on se, että yhteistyön tavoitetaso on asetettu korkealle ja että tavoitteena on tasapuolinen prosessi, jossa kaikki osapuolet ovat mukana alusta lähtien ja jossa viranomaisella ei ole erityisasemaa. Yhteiskehittäminen on siirretty myös käytäntöön, vaikkei tavoitteeseen usein täydellisesti päästäkään. Tässä yhteydessä yhteiskehittämisen käsite toimii hyvänä lähtökohdana tässä tutkimuksessa tarkasteltavien prosessien analyysille.

Yhteiskehittäminen kuntien ja paikallisyhteisöjen välillä tarkoittaa aktiivista ja molemminpuolista prosessia, jossa sekä viranomaiset että paikalliset asukkaat tekevät yhteistyötä yhteisön kehittämiseksi ja parantamiseksi. Se merkitsee sitä, että yhteistyöllä tunnistetaan tarpeita, luodaan ideoita sekä suunnitellaan ja toteutetaan projekteja tai aloitteita, joiden tarkoituksena on nostaa esiin yhteisiä haasteita, edistää paikallista kehittämistyötä ja lisätä asukkaiden osallisuutta ja sitoutumista. Julkishallintoa koskevassa tutkimuksessa yhteiskehittämistä pidetään mahdollisena ratkaisuna polarisoitumiseen, poliittiseen tyytymättömyyteen ja luottamuspulaan, erityisesti monimutkaisten ja vaikeasti ratkaistavien ongelmien käsittelemiseen (Ansell & Torfing, 2021). Yhteiskehittämistä voidaan pitää sidosryhmäosallisuuden korkeimpana muotona (Baines ym., 2023, Fox ym., 2021), jossa julkisia palveluja parannetaan niin yksittäisille henkilöille kuin koko yhteisölle. On kyse sellaisesta yhteistyöstä, joka tasapainottaa valtaa ja tarjoaa kaikille todellisen mahdollisuuden vaikuttaa ja joka perustuu suhteiden rakentamiselle ja palvelujen arvonnostoon tähtäävälle yhteistyölle (Baines ym., 2023, Fox ym., 2021). Yhteiskehittämisellä ajatellaan olevan mahdollista parantaa osallisuutta, puuttua yksilöiden syrjäytymiseen ja samalla hyödyntää kansalaisten käyttämiä digitaalisia viestintäkanavia.

Yhteiskehittäminen kuntien, koulujen ja paikallisyhteisön välillä kotiseutukasvatukseen keskittyvän opetuksen kehittämiseksi on varmasti tärkeää myös mielekkäiden ja relevanttien oppimisympäristöjen luomiseksi. Alle on lueteltu aiemman tutkimuksen pohjalta (mm. Ansell & Torfing, 2021, Nordberg, 2022) muutamia keskeisiä mahdollistavia tekijöitä ja esteitä sen kaltaiselle yhteistyölle.

Mahdollistavia tekijöitä

- Resurssien saatavuus: Poliittisella ja kunnan johdolta saatavalla tuella kunnan on mahdollista tarjota riittävät resurssit, niin taloudelliset resurssit kuin henkilöstövoimavarat, tukeakseen yhteistyötä ja kotiseutukasvatukseen liittyvien projektien toteutusta. Kunnalla on laajaa asiantuntemusta, jota yhteiskehittämisen prosesseissa voidaan hyödyntää.
- Molemminpuolinen kunnioitus ja ymmärrys: Perustavanlaatuisen edellytys on, että kunta, koulut ja paikallisyhteisö osoittavat molemminpuolista kunnioitusta ja ymmärrystä toistensa rooleja, tarpeita ja priorisointeja kohtaan.

- Selkeä viestintä ja läpinäkyvyys: On tärkeää, että viestintä kaikkien osapuolten välillä on avointa ja selkeää. Tämä käsittää niin tavoitteista, odotuksista, resursseista kuin yhteistyön mahdollisuuksista viestimisen.
- Inklusiiviset prosessit: Kaikille asianosaisille tulee antaa mahdollisuus osallistua suunnittelu- ja päätöksentekoprosesseihin, jotta eri näkökulmien ja kokemusten huomioiminen voidaan varmistaa.
- Joustavuus ja mukautumiskyky: Yhteistyön aikana on tärkeää olla joustava ja pystyä mukautumaan sekä kouluja että paikallisyhteisöä koskevien muuttuvien edellytysten ja tarpeiden mukaan.

Esteitä

- Byrokrania ja hallinnolliset esteet: Kunnan hallinnolliset prosessit ja säännöt ovat usein esteenä tehokkaalle yhteistyölle. Tämä näkyy muun muassa pitkinä päätöksenteon prosesseina erityisesti usean kuntasektorin ollessa mukana.
- Riittämättömät resurssit: Niin taloudellisia resursseja kuin henkilöstövoimavaroja koskeva pula voi rajoittaa yhteistyön mahdollisuuksia ja kotiseutukasvatukseen liittyvien projektien toteutusta.
- Erilaiset priorisoinnit ja intressit: Kunnilla, kouluilla ja paikallisyhteisöllä voi olla erilaisia priorisointeja ja intressejä, minkä vuoksi voi olla vaikeaa laatia yhteisiä tavoitteita ja toteutus suunnitelmia.
- Muutosvastarinta: Niin kunnan sisällä kuin paikallisyhteisön toimijoiden keskuudessa voi esiintyä vastustusta muutosta ja uusia ideoita kohtaan, mikä voi vaikeuttaa yhteistyötä ja uusien opetuskäytänteiden jalkauttamista. Uudet toimintamallit voivat rikkoa vakiintuneita käytäntöjä ja perinteitä vastaan vaatiessa samalla sekä aikaa että resursseja, ja niiden lopputuloskin on epävarma.
- Riittämätön viestintä ja ymmärrys: Väärinymmärrykset ja puutteellinen viestintä osapuolten välillä voi johtaa siihen, ettei yhteistyö pääse täyteen potentiaaliinsa ja etteivät kotiseutukasvatuksen tavoitteet täyty tyydyttävällä tavalla.

2.2 Innovaatioiden diffuusio

Biosfääriakatemian mallin levittämistä SALT-verkostossa voidaan verrata innovaatioiden levittämiseen. Sen vuoksi on olennaista käsitellä lyhyesti Everett Rogersin (Rogers, 1983) teoriaa innovaatioiden diffuusiosta. Yhteiskuntatieteissä Rogersin teorialla on ollut keskeinen merkitys sellaisten prosessien ymmärtämiselle, joilla uusia ideoita, tuotteita tai teknologioita levitetään ja integroidaan väestön keskuudessa tai organisaatiossa. Teorian mukaan innovaatio käy läpi joukon vaiheita esittelystä ja hyväksynnästä laajempaan levitykseen ja jalkauttamiseen. Teoriassa tunnistetaan joukko tekijöitä, jotka vaikuttavat innovaatioiden diffuusioon, muun muassa viestintä, sosiaaliset verkostot, omaksumisen suhteelliset hyödyt, yhteensopivuus, yksinkertaisuus ja mahdollisuus arviointiin. On esimerkiksi tärkeää, mikä rooli innovaatiota levittävällä henkilöllä on, että innovaation hyödyt ovat ymmärrettäviä vastaanottajalle ja että hyödyt ovat linjassa vastaanottajan tarpeiden kanssa. Tärkeää on huomioida myös omaksumisprosessi, jossa yksilöt tai ryhmät käyvät läpi erilaisia vaiheita, ennen kuin he omaksuvat tietyn innovaation.

Näiden tekijöiden ja prosessien ymmärtäminen on keskeistä analysoidessa teoreettisten mallien levitystä kunnissa. Kuntien organisaatiot ovat monimutkaisia ja hierarkkisia, niissä on viranhaltijoita omine valtaoikeuksineen, poliitikkoja, joilla on ehdoton valta kunnassa, asukkaita, jotka vaikuttavat kunnassa muutenkin kuin vaaleissa äänestämällä, sekä käytänteitä, jotka tiettyyn ammattirooliin

kuuluvina luovat eräänlaista autonomiaa. Tutkimalla, miten eri kunnat omaksuvat ja mukauttavat teoreettista mallia ajan kuluessa, voidaan saada tietoa mekanismeista, jotka vaikuttavat innovaation levittämiseen ja mukauttamiseen paikallisella tasolla.

2.3 Tapaustutkimukset

Tämän tutkimuksen ensisijainen materiaali koostuu SALT-pilottikunnissa ja Saaristomeren biosfäärialueella kerätyistä kokemuksista. Tarkastelemalla Biosfääriakatemiaa kehittämistä biosfäärialueella saadaan käsitys SALT-kuntia pidemmälle edenneestä prosessista. Biosfääriakatemian koskevaa tutkimusta varten on tehty yhteensä kahdeksan haastattelua kunnallisten viranhaltijoiden, opettajien ja varhaiskasvatuksen henkilöstön, biosfäärialueen edustajien sekä ulkopuolisten yhteistyökumppanien keskuudessa. Haastattelujen tavoitteena on ollut luoda kuvaa siitä, miten biosfäärialueen toimintaa on kehitetty ajan myötä keskittyen erityisesti Biosfääriakatemiassa käytettävien pedagogisten mallien kehittämiseen.

SALT-verkoston osallistui viisi pilottikuntaa. Valikoinnissa tavoitteena oli ottaa mukaan kuntia, jotka edustavat saaristoalueita, maaseutualueita sekä Järvi-Suomea. Maantieteelliseen hajontaan on pyritty valikoimalla mukaan erikokoisia kuntia eri puolilta Suomea. Koska SALT-verkoston toiminta on ollut kaksikielistä, on valikoinnissa suosittu kaksikielisiä kuntia. Näiden kriteerien pohjalta verkoston hankeryhmä valitsi mielenkiintoisia mahdollisia osallistujakuntia ja otti yhteyttä niihin, kunnes tavoiteltu määrä pilottikuntia oli saavutettu. Useimmat kysytyistä kunnista tulivat verkostoon mukaan; vain muutama kunta kieltäytyi mukanaolosta. Pilottikunniksi valikoituivat Enonkoski, Vöyri, Maalahti, Naantali ja Lapinjärvi.

SALT-verkoston pilottikunnissa on viety läpi kehitysprosesseja, joilla on luotu pedagogisia malleja kotiseutukasvatukselle. Nämä prosessit ovat olleet tämän tutkimuksen keskeisin tutkimuskohde. Materiaali on analysoitu yksinkertaisen prosessianalyysin avulla, ja se koostuu prosessien etenemistä koskevista muistiinpanoista, kokouspöytäkirjoista sekä keskusteluista ja esityksistä SALT-verkoston päätösseminaarin yhteydessä. Materiaalia on täydennetty muutamilla haastatteluilla.

3. Kokemuksia kotiseutukasvatuksen mallien kehittämisestä

3.1 Saaristomeren biosfäärialue

Saaristomeren biosfäärialue perustettiin vuonna 1994, ja sen toimintaa on kehitetty asteittain suurelta osin ulkopuolisen rahoituksen ja eri yhteistyökumppanien avulla. Organisaation verkkosivuston mukaan biosfäärialue tekee työtä kaikkien kestävyiden ulottuvuuksien parissa, ja tarkoituksena on kehittää kestäviä ratkaisuja: ”Unescon toimeksiannosta kaikki biosfäärialueet toimivat pilottialueina, joilla ihminen voi asua ja kehittyä samalla kun yhteiskunta voi testata erilaisia luonnon, kulttuurin ja talouden näkökulmasta kestäviä ratkaisumalleja.” Biosfäärialueen Unesco-rahoitusta ohjaa Varsinais-Suomen ELY-keskus. Rahoituksella kustannetaan koordinaattorin palkkaus, mutta itse toiminta järjestetään yhteistyökumppanien ja ulkoisen rahoituksen avulla.

Kunnat ovat alusta lähtien olleet keskeisiä yhteistyökumppaneita. Biosfäärialueen perustamishetkellä mukana oli kahdeksan Turunmaan kuntaa, vuoden 2009 kuntaliitoksien jälkeen enää kaksi: Parainen ja Kemiönsaari. Ennen kuntaliitoksia biosfäärialue oli osa Turunmaan seudun kuntayhtymää, joka toimi Turunmaan kuntien yhteistyöelimenä. Erään haastateltavan mukaan kuntien välinen yhteistyö vakiintui tuona aikana eri kehityshankkeiden ansiosta. Kuntaliitosten jälkeen biosfäärialue sijoitettiin Paraisten kaupungin alaisuuteen sillä perusteella, että selvästi suurin osa biosfäärialueesta sijaitsee maantieteellisesti Paraisten kaupungin alueella vain pienen osan siitä kuuluessa Kemiönsaaren kuntaan.

Muutoksen välittömänä seurauksena oli se, että oli ”vaikeampaa olla esillä” kummassakin kunnassa, kuten yksi haastatelluista asian ilmaisee. Aikaisemmassa pienten kuntien hallinnoimassa Turunmaan seudun kuntayhtymässä oli suora yhteydenpitokanava kunnanjohtajiin. Kahdessa huomattavasti suuremmissa kuntaorganisaatioissa oli hankalampaa ”viestiä biosfäärialueen ideasta ja merkityksestä” ja saada jalansijaa idealle kuntaorganisaatioissa. Useat haastateltavat nostavat esille, että biosfäärialueen ja sen toiminnan painopiste siirtyi selkeästi Paraistille, osin sen vuoksi, että suurin osa saaristoalueesta sijaitsee Paraisten kaupungin alueella, mutta osin myös biosfäärialueen organisaation fyysisen läheisyyden vuoksi. Yksi haastatelluista Kemiönsaaren kunnalla työskentelevistä ilmaisee asian seuraavasti: ”Hehän ovat tavallaan osa Paraisten organisaatiota. Siitä seuraa helposti *out of sight, out of mind*.” Eräs toinen haastatelluista kokee, että ”kysehän on henkilöistä. Jos jollakulla on pitkään ollut sama rooli ... ja jos hän ei ole ymmärtänyt tästä saatavaa hyötyä, voi mennä useampi vuosi niin, ettei asian kanssa oikein edetä.” Se, että vain pieni osa Kemiönsaaren kunnasta on saaristoa, on haastateltujen mukaan johtanut siihen, ettei siihen liittyviä kysymyksiä Paraisten (tai aiemman, nykyisin Kemiönsaareen kuuluvan Dragsfjärdin kunnan) tavoin ole nostettu esille kunnan kehitysstrategiassa.

Tämän seurauksena erään haastatellun mukaan on ”vain harvoja juttuja laitettu alulle ensin Kemiönsaarella”, mukaan lukien Biosfääriakatemia, jonka kehittämisprosessi on erityisen mielenkiintoinen tämän tutkimuksen kontekstissa. Biosfäärialueen verkkosivuston mukaan Biosfääriakatemia toimii ”Saaristomeren Unesco-biosfäärialueen toiminnan pedagogisena ohjelmana”, jolla halutaan ”edistää kestävyysajattelua kaikessa varhaiskasvatuksen, peruskoulun ja toisen asteen koulutuksen toiminnassa” ja ”lisätä saariston luonnon ja kulttuurin tuntemusta ja syventää näin nuorten suhdetta luontoon ja lähiympäristöön järjestämällä toimintaa yhteistyössä eri järjestöjen kanssa”. Biosfääriakatemia kehitettiin suurelta osin yhteistyössä Paraisten sivistyssektorin kanssa ”kiinnostuksen ollessa vähäisempää” Kemiönsaarella. Varsinainen kehitystyö aloitettiin vuonna 2009 Lasten oikeuksien sopimuksen 30-vuotisjuhlavuonna. Myöhemmin ”Kalakamuiksi” muotoutunut toimintamalli kehitettiin Paraisten kaupungin varhaiskasvatuksen piirissä. Erälle päiväkodin johtajalle annettiin vastuu mallin käytännön kehittämisestä yhteistyössä biosfäärialueen ja

kunnan sivistyssektorin kanssa. Kalakamut luo perustan lasten tutustumiselle lähiympäristönsä kanssa.

Vastaavalla tavalla Biosfääriakatemiaa on kehitetty vähitellen uusien toimintamuotojen myötä niin, että se nykyisellään muodostaa oppimispolun varhaiskasvatuksesta aina nuoriin aikuisiin saakka. Kehitysaskeleita voidaan kuvailla luonteeltaan pienimuotoisiksi. Eräs haastatelluista kertoo, että toiminta on pidetty sellaisella tasolla, ettei käsittelyä korkeammalla kunnan organisaatiossa, eli kunnanhallituksessa tai -valtuustossa, ole tarvittu, mikä hänen mukaansa on antanut prosesseille vähemmän näkyvyyttä ja siten rajoittanut tietoisuutta biosfäärialueesta. Toisaalta tämä on kuitenkin tehnyt prosesseista tehokkaita ja päätöksenteosta nopeaa. Poliittinen vahvistus saaristokasvatukseen panostamiselle on saatu pääasiassa kunnan strategian myötä, jossa siihen liittyviä teemoja on painotettu, ja erään johtavan viranhaltijan mukaan kunnan tämänkaltaiset edistystoimet ovat saaneet pelkästään kannustavia kommentteja osakseen.

Paraisten kaupungin taloudelliset panostukset on siis pidetty sivistystoimen talousarviossa, mikä on yksinkertaistanut prosessia, kun johtavilla viranhaltijoilla on ollut mahdollisuus jakaa työaikaä sitä tarvitseville. Hallinnon osalta haasteissa on lähinnä ollut kyse tarvittun työajan sovittamisesta pääasiassa muita työtehtäviä sisältäviin työnkuviin ja kunnan eri sektorien, koulujen ja biosfäärialueen välisen yhteydenpidon sujuvoittamisesta, jotta keskusteluja on saatu käytyä ”oikeaan aikaan”.

Biosfääriakatemiaan toimintamuotojen kehitystä koskeva yhteistyö on tapahtunut pääasiassa biosfäärialueen ja sivistyssektorin eri yksikköjen välillä. Biosfäärialue on tukenut kuntien työtä eri tavoin, erityisesti luomalla konsepteja ja materiaalia. Tukea on annettu myös paikallistuntemuksen ja verkostoitumisen muodossa, sillä ”siellä tiedetään mitä alueella on meneillään ... koordinoidaan ja johdetaan ja tiedetään, kenen puoleen kääntyä, kun haetaan tietynlaista asiantuntemusta ja osaamista” (haastatellun opettajan kommentti). Alueen luontoa ja biologiaa koskevan asiantuntemuksen osalta ovat tietyt ulkopuoliset kumppanit olleet ensiarvoisen tärkeitä, erityisesti Metsähallitus ja Åbo Akademi. Metsähallituksen resursseilla on kustannettu myös venekyytejä. Erään Paraisten kaupungin viranhaltijan mukaan eivät yhdistykset ole olleet suoranaisesti mukana kunnan oppimispolun luomisessa, vaikka yhdistykset yleisesti ottaen ovat tärkeitä yhteistyökumppaneita biosfäärialueella.

Kuntien sivistyssektorit ovat aivan luonnostaan olleet aktiivisimpia sektoreita Biosfääriakatemiassa. Paraisten kaupungilla biosfäärialue on kuitenkin sijoitettu elinkeinosektorin alaisuuteen, kun taas Kemiönsaaressa vastaava kehittämisosasto on toiminut pääasiallisena yhteydenpitotahona. Suunnitteluosasto on myös osallistunut työhön. Erään biosfääriakatemiaan edustajan mukaan organisaatiolla on sen vuoksi laaja kosketuspinta kuntien suuntaan. Myöhemmin Kemiönsaaren osallisuus on vahvistunut, muun muassa uuden, biosfäärialueen kanssa tehdyn yhteistyösopimuksen myötä. Erona aiempiin yhteistyöpyrkimyksiin on haastateltujen mukaan se, että nyt on toimittu enemmän alhaalta ylös -periaatteella, alkaen erityisistä aktiviteeteista, joita on kehitetty yhdessä niiden henkilöiden kanssa, jotka aktiviteetteja myös toteuttavat. Aiemmin keskusteluja on käyty johtoryhmässä, jossa yhteistyö ei ole koskaan konkretisoitunut, tai niin, ettei kenelläkään kunnassa ole ollut varsinaista omistajuutta asiassa. Uusi lähestymistapa on näin ollen ollut lähempänä Paraisilla toteutettua pienimuotoista ja asteittaista toimintatapaa.

Monissa hankkeissa ja yhteyksissä on tarvittu useamman sektorin osallisuutta. Erään haastatellun henkilön mukaan ovat ”nämä muut sektorit olleet todella tärkeitä” tietyissä tilanteissa, kun on muun muassa ollut kyse esimerkiksi kiertokulun tai ruokahävikin sisällyttämisestä opetukseen. Haastateltu päiväkodin edustaja nostaa esille esimerkin, jossa kunnallisten sektorien välisestä yhteistyöstä on muodostunut este, kun on haluttu sisällyttää kompostointi osaksi varhaiskasvatusta. Haastateltujen

opettajien mukaan on puolestaan ollut eduksi, että toimia toteuttavat henkilöt ovat myös osallistuneet suunnittelutyöhön. Toisin sanoen osallisuutta ja mukauttamista on tarvittu niin suunnittelu- kuin toteutusvaiheessa.

Kunnan edustajat korostavat työhön intohimoisesti suhtautuvien opettajien merkitystä: ”Meillä sattuu olemaan opettajia, joilla on vahva palo näitä kysymyksiä kohtaan ... ilman heitä tämän eteenpäin vieminen olisi ollut todella hankalaa.” Opettajatkin ovat arvostaneet yhteistyötä biosfäärialueen kanssa. Haastateltujen opettajien mukaan saaristokasvatus on auttanut toteuttamaan opetussuunnitelman tavoitteita, esimerkiksi oppilaiden itsetunnon kehittymisen osalta. Päällimmäinen yhteistyön etu on kuitenkin ollut, että se on helpottanut opettajien opetuksen toteutusta, kenttätyöskentelypäivien järjestämistä ja niiden avulla oppimista, ulkopuolisten asiantuntijoiden saatavuutta erityisesti biologian oppiaineessa ja resurssien saamista esimerkiksi ulkosaaristoon suunnattujen retkien järjestämiseen. Retket ovat usein olleet oppilaille myös tärkeitä sosiaalisia tapahtumia, joissa he ovat tavanneet toisten koulujen oppilaita. Biosfääriakatemia on tarjonnut myös ideoita ja aloitteita, joita opettajien olisi ollut vaikea toteuttaa itse. Useat opettajat ovat olleet erityisen tyytyväisiä Biosfääriakatemian tarjoamiin valmiisiin malleihin.

3.2 SALT-kunnat

SALT-verkoston tavoitteet – Saaristomeren biosfäärialueen malliin pohjautuvan saaristo- ja maaseutukasvatuksen tutuksi tekeminen – esiteltiin alustavasti kuntien kanssa pidetyissä tapaamisissa. Biosfääriakatemian mallin lisäksi korostettiin, että paikallisyhteisö ja yhdistykset osallistetaan prosessiin, jolla tunnistetaan ja kuvaillaan opetukseen sisällytettävä paikallisyhteisön luonne. Prosessista tuli erilainen jokaisessa kunnassa riippuen kunnan profiilista ja valituista menettelytavoista. Prosesseja voidaan sen vuoksi kuvailla jokseenkin paikkaan mukautetuiksi, vaikka kunnan hallinnossa tehdyillä yksittäisillä päätöksilläkin oli merkitystä. Prosessien kulku on kuvattu alla kuntakohtaisesti. Ensimmäiset yhteydenotot kuntiin tehtiin pääasiassa syksyllä 2022, suunnittelu tehtiin keväällä ja syksyllä 2023, ja hankkeeseen kuuluneet aktiviteetit toteutettiin syksyllä 2023 ja keväällä 2024.

3.2.1 Lapinjärvi

Lapinjärvi sijaitsee tiheästi asutetun Uudenmaan maakunnan reuna-alueella, mutta sitä voi kaikin tavoin kuvailla maaseutuun kuuluvaksi. Väestöön katsottuna Lapinjärvi on pieni 2 600 asukkaan kunta. Väestö on maantieteellisesti melko hajanainen keskittyessään 12 pieneen kylään. Kunnassa ei ole yläkoulua mutta kaksi alakoulua sekä päiväkotia, johon kuuluu kaksi satelliittiryhmää.

Prosessikuvaus

SALT-verkoston tavoitteisiin kuntaa sitoutettiin ensimmäisessä alustavassa tapaamisessa, johon osallistuivat kunnanjohtaja, sivistystoimenjohtaja sekä johtavia luottamushenkilöitä. SALT-ryhmä korosti paikallisyhteisössä toimivien yhdistysten mukaan ottamisen välttämättömyyttä. Päätös osallistumisesta hankkeeseen pilottikuntana tehtiin sivistystoimen johtoryhmässä. Hankkeen vetovastuu kunnassa oli ensin sivistystoimenjohtajalla mutta siirrettiin myöhemmin kulttuurijohtajalle, kun oli tehty päätös sisällyttää kotiseutukasvatus kulttuurioppimispolun kehittämiseen, joka oli aloitettu jo ennen SALT-verkoston mukaan tuloa. Kunta muodosti työryhmän, johon kuuluivat rehtori, opettaja, poliitikoita sekä kulttuurijohtaja.

Kunnan edustajat innostuvat heti ajatuksesta kehittää kunnan profiilia ja kotiseutukasvatusta, jotta saataisiin toisaalta vahvistettua nuorten halua pysyä kunnassa ja jotta toisaalta saataisiin mahdollisuuksia hyödyntää lähiympäristöä opetuksessa ja päästä siten ulos luokahuoneesta. Huolta herättää kuitenkin työajan ja muiden resurssien määrä, jota pilottikunnan rooli kunnalta edellyttää.

Sivistystoimenjohtaja haluaa keskustella oman sektorinsa henkilöstön kanssa varmistaakseen, ettei hankkeesta tule työntekijöille liian kuormittava. SALT-verkoston tarjoama tuki ja Biosfääriakatemian materiaali ovat ratkaisevassa roolissa. Opettajat ja päiväkodin henkilöstö ottavat vetovastuun hankkeen eteenpäin viemisestä. Eri toimintamuotoja suunnitellaan, muun muassa opintovierailuja osana opetusta. Myöhemmin mukaan otetaan myös yhdistyksiä SALT-verkoston muistutettua niiltä saatavan panoksen arvokkuudesta. Virassa ollut kulttuurijohtaja siirtyy muihin tehtäviin, mutta siinä vaiheessa prosessin eteneminen on jo opettajien ja päiväkotihenkilöstön käsissä.

Prosessin aikana useat mukana olleet opettajat totesivat, että kunnan yhteinen identiteetti oli yksittäisiä kyläidentiteettejä heikompi ja että kotiseutukasvatuksen kehittämisessä työtä tehtiin osittain yhteisen kuntaidentiteetin löytämiseksi. Järjestettyjen aktiviteettien osalta paikallisilla yhdistyksillä oli tärkeä rooli, näistä esimerkkinä käsityöt Marttayhdistyksen johdolla, vierailut kotiseutumuseolla sekä leipäjuuston valmistaminen ja maistaminen.

3.2.2 Vöyri

Vöyrin kunta sijaitsee Pohjanmaalla noin puolen tunnin ajomatkan päässä maakunnan keskustaajamasta Vaasasta pohjoiseen. Kunnalla on noin 6 400 asukasta, ja se koostuu ydinmaaseudusta ja saaristoalueista. Kunnassa toimii seitsemän päiväkotia, kahdeksan alakoulua, yläkoulu sekä lukio. Nykyinen kunta koostuu aikaisemmista Maksamaan, Oravaisten ja Vöyrin kunnista, jotka ovat luonteeltaan jokseenkin erilaisia. Kunnan saaristo-osa sijaitsee Maksamaalla.

Prosessikuvaus

Kunta sitoutetaan kotiseutukasvatukseen laajalla rintamalla alustavassa tapaamisessa, johon osallistuvat kunnanjohtaja, hyvinvointijohtaja, vapaa-aikasihteeri, varhaiskasvatuspäällikkö sekä johtavia luottamushenkilöitä. Kunnanjohtaja ja kunnanhallituksen puheenjohtaja ehdottavat alusta lähtien sivistys- ja vapaa-aikasektoreiden mukaan ottamista. Tämän jälkeen prosessia vievät eteenpäin hyvinvointijohtaja sekä pedagoginen suunnittelija. Yksittäiset opettajat eivät osallistu jalkauttamiseen vaan ainoastaan uuden materiaalin testaamiseen. Yhdistyksiä osallistetaan myöhemmin niin suunnitteluun kuin toteutukseen.

Kunnan edustajat tutustuvat mielenkiinnolla SALT-malliin, sillä se on hyvin linjassa kunnan lapsiystävällisen ja erityisesti nuorten osallisuutta edistävän kunnan strategiassa. Malli vastaa myös hyvin saaristokoulun ja Maksamaan keskuskoulun yhdistämisen myötä esiin tulleeseen tarpeeseen luoda alueelle yhteistä identiteettiä. Kunnassa arvostetaan myös Biosfääriakatemian materiaalia ja SALT-verkoston tukea. Kunnan edustajien mukaan prosessi ei ensin päässyt alkua pidemmälle, ”sillä emme tiedäneet, mistä aloittaa”. Prosessi pääsi vauhtiin SALT-verkoston järjestämän, yhdistyksiäkin mukaan ottaneen työpajan myötä, jossa keskusteltiin paikallisyhteisöjen profiileista. Biosfäärialueen materiaali toimi tärkeänä inspiraationlähteenä kunnan kehittäessä omaa materiaalia: Muun muassa paikalliset eläimet saivat toimia kulttuuripolun ja kulttuurirepun keulahahmoina. Kunnan edustajat kuvailevat yhteistyötä yhdistysten kanssa ratkaisevan tärkeäksi: ”Hahmot meillä jo oli, muttei tarinoita.” tarinat saatiin yhdistyksiltä. Kunnassa osoittautui tärkeäksi ymmärtää näiden kahden sektorin välisen yhteistyön merkitys ja se, että sen ja yhdistysten kanssa tehtävän yhteistyön kautta oli mahdollista vahvistaa yhteyttä paikallisyhteisöön: ”Tämä on avannut silmiämme sille, miten tärkeää meidän kunnalla työskentelevien on tuntea oma kuntamme.” Kunta haluaa jatkossa tehdä työtä kotiseutukasvatuksen parissa Maksamaan lisäksi myös muissa osissa kuntaa ja antaa siten nuorille mahdollisuuden tutustua kotikuntaansa, rakentaa yhteistä identiteettiä sekä toteuttaa vierailuihin perustuvaa opetusta. On myös yleisesti ottaen tärkeää, että nuoret myöhemmin elämässään haluavat elää kunnassa ja vaikuttaa sen kehitykseen.

3.2.3 Maalahti

Maalahden kunnassa asuu 5 500 asukasta, ja se sijaitsee Pohjanmaalla puolen tunnin ajomatkan päässä Vaasasta etelään. Kunnassa on viisi alakoulua, neljä päiväkotia, neljä ryhmäperhepäiväkotia sekä Mustasaaren kunnan kanssa yhteiset yläkoulu ja lukio. Kunta koostuu ydinmaaseudusta sekä Bergön saaristo-osasta. Bergöltä on lauttayhteys mantereelle, ja sillä on oma päiväkotia ja alakoulu.

Prosessikuvaus

Kotiseutukasvatuksen laaja sitouttaminen kuntaan kävi ilmi ensimmäisessä tapaamisessa, johon osallistuivat kunnanjohtaja, sivistystoimenjohtaja, johtavia luottamushenkilöitä, vapaa-aikajohtaja sekä joukko rehtoreita. Paikallisen identiteetin kehittäminen, jonka myötä nuoria saadaan valitsemaan kotipaikkakuntansa asuinpaikakseen myös tulevaisuudessa, on kunnan edun mukaista, ja sivistyssektorin edustajat korostavat sen olevan hyvin linjassa opetussuunnitelman ja koulujen kehittämisen kanssa kaikilla koulutusasteilla. Yhdistysten mukaan ottaminen sopii hyvin yhteen kunnan paikallisyhteisöjen osallistamiseen tähtäävän tavoitteen kanssa. Alkuperäisenä tavoitteena oli toteuttaa aktiviteetteja Bergön päiväkodissa ja alakoulussa sekä kunnan yläkoulussa ja lukiossa. Päätetään perustaa työryhmä tarkoitusta varten, mutta näin ei koskaan tapahdu. Erään haastatellun mukaan pääsyyinä tähän oli sivistystoimenjohtajan lähestyvä eläköityminen ja se, että ”uudella johtajalla oli paljon tehtävänä”, kun hänet oli saatu nimitettyä virkaansa. Bergön päiväkodissa, esikoulussa ja koulussa oli kuitenkin kiinnostusta päästä prosessin kanssa liikkeelle, ja sen vuoksi työ sai alkunsa kunnan työntekijöiden keskuudessa yhteistyössä SALT-verkoston kanssa. Kuten Vöyryn kunnassa ollaan Bergölläkin aluksi epävarmoja siitä, ”mistä tulisi aloittaa”, osittain sen vuoksi, ettei kunnan hallinnossa viedä asiaa aktiivisesti eteenpäin. SALT-verkosto järjestää työpajan, johon osallistuu yhdistyksiä ja koulujen edustajia ja jonka tarkoituksena on tunnistaa Bergön erityispiirteitä, joita on mahdollista hyödyntää opetuksessa. Bergön edustajien mukaan työpaja ”selkeytti asioita” ja antoi heille ideoita siitä, miten asian kanssa päästäisiin eteenpäin.

Haastatellut henkilöt kertovat, että yhdistysten ottaminen mukaan yhteistyöhön oli ”luonnollista” Bergön koululle ja että opettajatkin ovat osa paikallisyhteisöä. Tämän pohjalta koululla ja päiväkodissa kehitetään aktiviteetteja: Päiväkotia nostaa esiin tärkeitä paikkoja ja perinteitä, kun taas koulu kehittää yhteistyössä yhdistysten kanssa saaristolaboratorion toimintamallia, jossa nostetaan esiin luontoa ja eri perinteitä. Kunnan tavoitteena on kehittää vastaavanlaisia toimintamalleja kunnan muissa kouluissa Bergön mallin pohjalta ja koota toteutetuista aktiviteeteista Paraisten kaupungin mallin mukainen kestävä kehityksen polku.

3.2.4 Naantali

20 000 asukkaan Naantali on pilottikunnista selvästi suurin. Kunnassa on kahdeksan alakoulua, kaksi yläkoulua ja kolmetoista päiväkotia. Naantali on profiililtaan selvästi saaristokunta, vaikka kunnan keskus onkin vain 20 minuutin ajomatkan päässä maakunnan keskuspaikasta Turusta.

Prosessikuvaus

Prosessin aloittaminen Naantalissa poikkeaa merkittävästi muista tapaustutkimuksista. Paraisten ja Saaristomeren biosfäärialueen läheisyyden ansiosta Biosfääriakatemia malli oli Naantalissa tuttu jo entuudestaan, ja näin ollen kunta ilmoitti itse kiinnostuksestaan olla mukana pilottikuntana. Asiaa oli tavallaan alusta asti viemässä eteenpäin johtava viranhaltija. Kotiseutukasvatushankkeeseen sitouduttiin kunnassa kunnan johtoryhmään kuuluneen viranhaltijan myötä, ja saaristolautakunnan myötä se huomioitiin myös poliittisella tasolla. Prosessi ohjautuu nopeasti kouluille ja opettajille. Jonkin ajan kuluttua muodostetaan laajapohjainen ohjausryhmä, joissa useat kunnalliset sektorit ja yksittäiset ulkopuoliset toimijat kuten museot ovat edustettuina. Lisäksi perustetaan kulttuurijohtajan

johtama työryhmä kehittämään kulttuuripolkua sekä erillinen toinen ryhmä kehittämään materiaalia varhaiskasvatukseen. Aktiivista suunnittelutyötä vievät laajalla rintamalla eteenpäin useiden koulujen ja eri asteiden opettajat. Biosfääriakatemia mukaisesti painopisteenä on ympäristö ja kestävä kehitys paikallisen kulttuurin sijaan, mikä sekkin on erona muihin pilottikuntiin. Tämän vuoksi myös tarve ottaa mukaan paikallisia yhdistyksiä on vähäisempi. Kunnan suuruuden ja kunnan johdon myöntämän laajan panostuksen myötä on prosessilla muihin kuntiin verrattuna merkittävästi enemmän resursseja. Tämä näkyy muun muassa suunnitelmina pyytää kirjailijoita kirjoittamaan saaristokertomuksia.

SALT-verkoston keskittyminen saaristoon ja maaseutuun sopii hyvin yhteen kunnan profiilin, strategioiden ja brändin kanssa erityisesti kunnan saaristokouluissa, ja sitä pidetään hyvänä lisänä jo olemassa oleviin kulttuuriin ja kestävästä kehityksestä käsitteleviin opintopolkuihin. Kunnan brändin kehittämisen lisäksi kotiseutukasvatus nähdään keinona tuoda yhteen eri ikäryhmiä ja edistää yhteisöllisyyttä. Päätösseminaarissa nostetaan esiin kunnan halu edistää lasten luontosuhdetta, vastuullista elämäntapaa, luonnosta nauttimista ja ylpeyttä vastuullisesta identiteetistä. Kunnassa arvostetaan Biosfääriakatemia malleja, ja niitä käytetään inspiraationlähteinä kehitettäessä omia toimintatapoja. Kunta haluaa jatkaa alulle pantujen mallien kehittämistä pysyviksi elementeiksi. Tulevaisuudessa pyritään lisäämään yhteistyötä kolmannen sektorin kanssa.

3.2.5 Enonkoski

1 350 asukkaan Enonkoski on pilottikunnista pienin. Kunnassa on päiväkotia ja koulu vuosiluokilla 1–9. Kunta sijaitsee Etelä-Savossa puolen tunnin ajomatkan päässä Savonlinnasta pohjoiseen. Kunta on maaseutuvaltainen ja edustaa Järvi-Suomea.

Prosessikuvaus

Kotiseutukasvatukseen sitoutuminen kunnassa on aluksi melko vähäistä; ensimmäisiin tapaamisiin osallistuu ainoastaan sivistystoimenjohtaja ja opettaja. Kunta on kuitenkin kiinnostunut projektiin osallistumisesta ja korostaa SALT-teemojen sopivan hyvin suunnitteilla olevaan kulttuurin opintopolkuun. Erään haastatellun mukaan sivistystoimenjohtaja oli alusta asti hyvin kiinnostunut kunnan mukana olemisesta hankkeesta. Tapaamisissa nostetaan esiin, että paikkakunnalla on paikallisia perinteitä ja luontoa, joita voi hyödyntää opetuksessa, ja että opettajat jo nyt tekevät sillä saralla paljon, mutta toimintaan kaivataan selkeämpää rakennetta. Tapaamisissa tuodaan esille myös resurssipula, niin ajan kuin taloudellisten resurssien osalta, ja ehdotetaan rahoituksen hakemista paikallisilta säätiöiltä. Kunta ilmoittaa myös, ettei SALT-verkoston tapaamisiin osallistumiseen ole mahdollista varata työaika. Prosessi alkaa hiipua sivistystoimenjohtajan siirryttyä muihin tehtäviin. Kunnassa panostetaan edelleen kulttuurin opintopolun kehittämiseen. Kunnanjohtaja osoittaa kuitenkin tukensa SALT-toiminnalle ja antaa uuden sivistystoimenjohtajan tehtäväksi sitoutua hankkeeseen syksyllä 2023. Koska uuden henkilön perehtyminen aiheeseen vie kuitenkin aikansa, ei kunnassa ehditä toteuttaa SALT-aktiviteetteja syyslukukauden aikana, minkä vuoksi kunnan osuutta ei ehditä ottamaan mukaan SALT-verkoston puitteissa.

4. Pohdinta

Biosfääriakatemiaa ja SALT-verkoston pilottikuntia on kehitetty eri lähtökohdista. Biosfääriakatemiaan osalta kehitysprosessissa on ollut kyse jonkin uuden kehittämisestä alueella, jolla biosfäärialueen organisaatio on jo vakiintunut. Biosfääriakatemiaa on kehitetty pienimuotoisesti ja asteittain alusta asti, mikä osittain on selityksenä sille, miksi Paraisten kaupungin läheisyys, Kemiönsaareen verrattuna, on ollut eduksi. Tämän kaltainen asteittainen kehittäminen on ollut mahdollista toteuttaa lyhyen aikavälin päätöksillä ilman merkittävää vaikutusta talousarvioon, ja sen vuoksi se ei ole edellyttänyt erillisiä poliittisia päätöksiä. Kotiseutukasvatuksen mallin levittämistä SALT-verkostossa voidaan pikemminkin verrata innovaatioiden levittämiseen uusille käyttäjille. Levitysvaiheelle on ollut useita vaihtoehtoisia menettelytapoja: Vastaanottavilla kunnilla on muun muassa ollut mahdollisuus toteuttaa erillisillä Biosfääriakatemiaan osilla pienimuotoisia kokeiluja, kehittää omia malleja Biosfääriakatemiaan pohjalta tai ottaa käyttöön koko paketti yleisellä tasolla. Sekä Biosfääriakatemiaan kehittäminen että SALT-kuntien prosessit lisäävät kuitenkin ymmärrystä siitä, miten kotiseutusuhteen edistämiseen tähtäviä toimia voidaan jäsennellä. Biosfääriakatemialla ja SALT-kuntien kehitysprosesseilla on kuitenkin myös yhteneviä tekijöitä, joita käsitellään alla yksitellen.

Kunnan profiili ja tarpeet. Paraisten kaupungin suurella osuudella biosfäärialueesta ja kaupungin saaristokunnan profiililla oli Kemiönsaareen – jossa biosfäärialueella ei ollut yhtä näkyvää roolia – verrattuna suuri vaikutus Kemiönsaaren alun passiivisuudelle Biosfääriakatemiaa kehitettäessä. Vastaavalla tavalla oli Naantalien saaristokunnan profiililla merkittävä vaikutus kunnan kiinnostukseen osallistua SALT-hankeeseen. Kaikissa SALT-kunnissa osallistumista perusteltiin sillä, että se jollakin tapaa oli linjassa kunnan strategioiden, tarpeiden tai profiilin kanssa. Väyryssä nostettiin esiin koulujen yhdistäminen ja yhteisen identiteetin luominen Maksamaan kanssa. Maalahdessa korostettiin kunnan pyrkimystä osallistaa yhdistyksiä ja paikallisyhteisöä, kun taas Lapinjärvellä oli pyrkimyksenä kehittää kunnan kylien välistä yhteistä identiteettiä. Näiden lisäksi korostettiin tarvetta toteuttaa opetus suunnitelman tavoitteita uusien aktiviteetien avulla. Kotiseutukasvatuksen levittämisessä tulee näin ollen pitää mielessä kunnan tarpeet ja omat pyrkimykset.

Avainhenkilöt. Avainasemassa olleet henkilöt ovat olleet ratkaisevan tärkeitä kaikissa tutkituissa prosesseissa. Biosfääriakatemialle tärkeitä ovat olleet johtavat viranhaltijat, mistä on hyvänä esimerkkinä Kemiönsaari, jossa henkilövaihdos oli osasyytä siihen, että prosessille saatiin uutta vauhtia. Paraisilla korostuu opettajien rooli projektiin intohimoisesti suhtautuvina henkilöinä, jotka ovat välttämättömiä toimintamallien kehittämiseksi. SALT-kunnissakin avainhenkilöt ovat selkeästi ratkaisevia prosessien kehitykselle. Maalahdessa vetovastuussa olleen viranhaltijan vaihtuminen oli yksi keskeisimmistä syistä siihen, että prosessissa keskityttiin lopulta vain Bergöhön. Samalla opettajien aktiivisuus oli ratkaisevaa, jotta uusia toimintamalleja kehitettiin ja toteutettiin. Lapinjärvellä opettajat saivat vastaavalla tavalla ratkaisevan roolin vetovastuussa olleen viranhaltijan siirryttyä muihin tehtäviin – tosin sellaisessa vaiheessa, että kehitystyö oli jo saatu käyntiin. Väyryssä viranhaltijat ottivat ison osan kunnan toimintamallien kehittämistä koskevasta vastuusta. Naantalissa johtavan viranhaltijan kiinnostus projektiin oli oleellista, jotta siellä suunniteltu mittava prosessi saatiin toteutettua. Enonkoskellakin johtavalla viranhaltijalla on keskeinen rooli, mikä oli lopulta haitaksi henkilön erottua virastaan. Tämä osoittaa, että hankkeeseen intohimoisesti suhtautuvat henkilöt ovat välttämättömiä prosessien eteenpäin viemiseksi mutta että kehitysprosessit kuitenkin samalla ovat haavoittuvia, jos tällaiset henkilöt lopettavat tehtävänsä. Tämä koskee erityisesti pieniä kuntia, joissa prosesseihin ei voida sitouttaa yhtä monia henkilöitä kuin suuremmissa kunnissa. Sama tulee selkeästi esille myös pienimuotoisissa, asteittain ja kokeilujen pohjalta etenevissä prosesseissa, jos niitä ei ole ehditty vakiinnuttaa organisaatiossa. Näin ollen on selvää, että avainhenkilöt sekä johtavassa asemassa että käytännön tehtävissä voivat olla ratkaisevan tärkeitä, riippuen prosessin

rakentumisesta ja kehitysprosessin vaiheesta. Uusia toimintamalleja on mahdollista kokeilla ilman johdon vetovastuuta, mutta tulosten hyödyntäminen pitkällä aikavälillä voi silloin vaarantua.

Sitouttaminen. Tämäkin tekijä liittyy avainhenkilöihin. Alun sitouttaminen hankkeeseen oli laajaa niin Lapinjärvellä, Vöyrissä kuin Maksamaassa, joissa siihen osallistui johtavia viranhaltijoita ja luottamushenkilöitä, useampia kunnan sektoreita sekä opettajia. Enonkoskella sitouttaminen oli verraten vähäisempää, sillä siihen osallistui vain sivistystoimen johtava viranhaltija ja opettajia. Naantalissakin sitouttaminen oli pienimuotoisempaa ja johtavan viranhaltijan vastuulla, mutta kunnan prosessi oli toisenlainen siinä suhteessa, että viranhaltija itse vakuutti organisaation innovaation eduista. Laaja sitouttaminen parantaa organisaation mahdollisuuksia vakuuttua uuden toimintamallin eduista, mikä on haastavaa kunnan kaltaisessa organisaatiossa, jossa on useita sektoreita, hierarkioita ja poliittisia ulottuvuuksia. Vähäisemmän sitouttamisen riskit tulevat esiin Enonkosken tapauksessa, jossa prosessi oli riippuvainen yhden viranhaltijan aktiivisuudesta, joka myöhemmin jätti tehtävänsä. Samalla on kuitenkin muistettava myös pienen kunnan haavoittuvuus. Vahvemman sitouttamisen hyödyt näkyvät puolestaan Maalahden tapauksessa, jossa prosessia oli siinä alusta asti mukana olleiden opettajien ansiosta mahdollista jatkaa työntekijöiden voimin, kun prosessia ei johtotasolta enää voitu johtaa. Vöyrissä vahva sitouttaminen oli eduksi siinä, että kunnalla oli alusta lähtien mahdollista päättää siitä, että useilla sektoreilla käytettäisiin aikaa toiminnan toteuttamiseen, minkä koettiin vain vahvistavan sitoutumishalukkuutta. Kuntapoliitikkojen osallistamisen välttämättömyyttä on vaikea arvioida näiden tapaustutkimusten perusteella, erityisesti sen vuoksi, että SALT-verkosto ei edellyttänyt suoranaista taloudellista satsausta. Poliitiikan asema prosesseissa on tullut epäsuorasti esiin siinä, että kunnat ovat korostaneet SALT-verkoston osallistumisen toteuttavan strategioita, joista poliitikot ovat päättäneet. Poliitikoiden osallistaminen jo alkuvaiheessa takaa joka tapauksessa sen, ettei kehittämisprosesseissa myöhemmin törmätä poliittisiin esteisiin.

Kunnan resurssit. Yhteiskehittämisen tutkimuksessa kuntien resurssit nostetaan usein esille rajoittavana tekijänä: Optimoiduissa hallintorakenteissa on vaikea löytää aikaa kehittämistyölle päivittäisten työtehtävien rinnalla. Erityisesti rajallisten – niin työaikaa koskevien kuin taloudellisten – resurssien pienissä kunnissa on vaikeaa löytää tilaa omalle kehitystyölle, mistä varsinkin Enonkosken tapaus on hyvä esimerkki. Esimerkiksi opettajilla on äärimmilleen täytetty toimenkuva: Kannattaako heidän änkeä siihen vielä yhteistyössä ulkopuolisten kumppanien, kuten yhdistysten, kanssa tehtäviä kehitystoimia? Johtavassa asemassa olevien henkilöiden kohdalla on kyse kyvystä ymmärtää, että viranhaltijoiden työajan varaamisella kehittämisprosesseille, joiden lopputulema saattaa olla epävarma, on pitkän aikavälin hyötyjä. Kemiönsaaren ja Paraisten välisessä vertailussa tämän kaltaisilla pohdinnoilla on saattanut olla merkitystä, kun vahvemmin saaristopainotteisessa Paraisten kaupungissa päätettiin aikaisessa vaiheessa varata työaikaa Biosfääriakatemiaan kehittämiseen. Opettajien kuvaillessa kokemuksiaan Biosfääriakatemiaan parissa työskentelystä korostavat he myös sitä, että yhteistyöstä on ollut apua ja että se on helpottanut opetustyötä biosfäärialueelta saatujen ideoiden ja mallien ansiosta. Heidän mukaansa yhteistyön myötä opettajat ovat saaneet myös uusia kontakteja sekä asiantuntijoiden verkoston. Vastaavanlaisia kommentteja on annettu myös SALT-kunnissa, joissa SALT-verkosto on tarjonnut malleja ja tukea kunnille. Esimerkiksi Lapinjärvellä takasivat SALT-tuki sekä se, ettei kunnalta vaadittu omien varojen käyttöä hankkeessa, kunnalle mahdollisuuden olla mukana verkostossa. Tärkeänä opetuksena tästä voidaan todeta, että suhteellisen edulliset tukitoimet voivat toimia ratkaisevan tärkeänä kannustimena pienten maaseutukuntien kehitystyössä.

Monialainen ja vertikaalinen yhteistyö. Biosfääriakatemiaan kehittämisen pohjalta voidaan todeta, että kehitysprosesseista tulee usein monialaisia. Jos vastuu tietystä tehtävästä on ainoastaan yhdellä

sektorilla, saattaa osavastuun siirtäminen toiselle sektorille vaatia asian käsittelyä korkeammassa kunnan hallintoelimissä, mikä pienimuotoisten innovatiivisten aktiviteettien kannalta saattaa näyttäytyä ylitsepääsemättömältä esteeltä. Biosfääriakatemiassa on mahdollista nähdä myös vertikaalisen yhteistyön välttämättömyys. Useat Paraisilla haastatellut korostavat toimintaa suunnittelevien ja sitä toteuttavien välisen läheisen yhteydenpidon hyötyjä. SALT-verkoston innovaation levittämisessä nähdään myös laaja-alaisen sitouttamisen etuja. Lapinjärven ja Vöyrin kaltaisissa kunnissa, joissa useita sektoreita sekä johtavia viranhaltijoita ja poliitikkoja osallistettiin heti toimintamallia esiteltäessä, jaettiin toiminnan vetovastuuta eri sektoreille. Erityisesti Vöyrissä pidettiin sektorien välistä yhteistyötä uudenaikaisena toimintatapana ja hyödyllisenä toiminnan toteuttamisessa. Laaja-alainen sitouttaminen ehkäisee näin ollen tilanteita, joissa kehitysprosessi hidastuu, kun asiaa on vietävä byrokraattisen koneiston läpi uusien sektorien mukaan ottamiseksi. Kunnat pyrkivät yhä enemmän sektorien väliseen yhteistyöhön. Tapaustutkimuksista käy ilmi sektorien välisten keskustelujen ja aikaisessa vaiheessa tehtävän sitouttamisen hyötyjä kehitysprosessille.

Ulkopuoliset asiantuntijat ja resurssit sekä paikalliset verkostot. Tutkituissa prosesseissa voidaan tunnistaa rooleja niin eksogeenisille (ulkopuolelta tulevat asiantuntija ja resurssit) kuin endogeenisille (paikalliset verkostot ja resurssit) resursseille. Biosfääriakatemian puitteissa kehitetyille malleille ja toimintamuodoille ulkopuolelta saatu asiantuntija-apu, muun muassa Åbo Akademiasta ja Metsähallitukselta, on ollut ensiarvoisen tärkeää. Kyse on pääasiassa ollut biologiaosaamisesta, mutta biosfäärialue itsessään on tarjonnut käyttöön toimijoiden verkostoaan sekä paikallisten resurssien ja ilmiöiden tuntemustaan. Vastaavalla tavalla SALT-kunnissa on arvostettu SALT-verkoston ja biosfäärialueen antamaa ulkopuolista tukea – erityisesti kunnan omissa kehitysproesseissa inspiraationlähteinä toimineita malleja. Toinen esimerkki on Maalahden ja Vöyrin kunnissa alustavien tapaamisten jälkeen tapahtunut prosessien pysähtyminen ja se, että kunnissa oli hyötyä SALT-verkoston järjestämistä työpajoista, joissa paikalliset yhdistykset ja kunnat yhdessä saivat pohtia, miten paikallinen kulttuuri voi olla edustettuna opetuksessa. Esimerkki osoittaa myös endogeenisten resurssien tärkeän roolin: Lapinjärvellä, Maalahdessa ja Vöyrissä paikallisten yhdistysten panos oli ratkaisevan tärkeä kehitettyjen toimintamallien kannalta. Ulkoisten ja sisäisten, paikallisten, resurssien yhdistelmä helpottaa kuntien ja koulujen työtä, ja samalla se näyttäisi vähentävän myös epäonnistumisen riskiä.

5. Päätelmät ja suositukset

Tämän tutkimuksen pohjalta tehtäviä päätelmiä rajoittaa se, ettei paikallisyhteisön ja oppilaiden näkökulmaa ole huomioitu suorien haastattelujen tai kyselyjen avulla. Yhdistykset ovat olleet mukana SALT-kuntien aktiviteeteissa, mutta yhdistysten kokemuksia ei rajallisten resurssien vuoksi ole ollut mahdollista ottaa mukaan. Toiminnan vaikutusta paikallisyhteisön tasolla ei sen vuoksi ole ollut mahdollista tutkia, vaan tutkimuksessa on keskitytty aktiviteettien organisointiin: Mikä kehittämisprosessien etenemistä on toisaalta estänyt ja toisaalta edistänyt?

Aivan aluksi voidaan todeta, että Naantalın kaltainen ylhäältä johdettu ja koko organisaation tukema prosessi on suhteellisen yksinkertainen tapa viedä kehittämisprosessia eteenpäin. Jos verraten suuremmassa kunnassa päätetään panostaa tämänkaltaiseen toimintaan, on kunnalla mahdollisuus viedä asiaa eteenpäin laajalla rintamalla. Ylhäältä johdettujen prosessien varjopuolena on yleensä, että paikallisyhteisön sitouttaminen kärsii. Maalahden, Vöyrin ja Lapinjärven tapaukset osoittavat, että kunnissa voidaan hyödyntää paikallisia yhdistyksiä, mikä parhaimmessa tapauksessa vahvistaa paikan tunnetta ja paikallisyhteisön paikkaidentiteettiä pitkällä aikavälillä.

Pienillä kunnilla on rajalliset mahdollisuudet toteuttaa kehittämistoimia, ja samanaikaisesti erityyppisillä kunnilla on erilaisia motiiveja osallistua kehitystyöhön ja erilaisia tavoitteita työlle. Kunnan ja paikan profiili on siis siinä mielessä ratkaisevaa kehitysprosessin muovautumiselle, mikä on otettava huomioon niin kunnan sisäisessä viestinnässä kuin ulkopuolisten toimijoiden taholta. Standardisoitu malli ei näin ollen ole tarkoituksenmukainen.

Pienissä kunnissa on mahdollista toteuttaa pienimuotoista asteittaista kehitystyötä siinäkin tapauksessa, että kunnan on edettävä eri kokeilujen varassa ja että työn lopputulema on epävarma. Tällä tavoin voidaan luoda suurempia ja vaikutuksellisempia aktiviteetteja pidemmällä aikavälillä. Tapauksista käy ilmi myös aikaansaavien henkilöiden ratkaiseva merkitys tämän kaltaisille pienimuotoisille prosesseille. He mahdollistavat toiminnan, mutta vastuun kasaantuminen vain yhdelle henkilölle tekee prosessista haavoittuvamman. SALT-verkoston aktiviteetit osoittavat, että laaja-alainen sitouttaminen kunnassa, jossa osallistetaan niin johtoa kuin käytännön tekijöitä, edistää sektorien välisiä yhteisiä ratkaisuja ja että sellainen lähestymistapa myös vähentää pienimuotoisten kehittämisprosessien haavoittuvuutta.

Kuntien talous on usein kireä, ja henkilöstön toimenkuvissa on usein niukasti tilaa kehitystyölle. Tapauksista käy ilmi, että ulkopuolelta saatava tuki, ideat ja mallit ovat suureksi avuksi ja usein ratkaisevan tärkeitä niin prosessin suunnittelutyölle kunnassa kuin yksittäisten opettajien kehittämistyölle. Ulkopuolisella toimijalla, joka vie asiaa eteenpäin ja tukee kuntien kehittämistyötä voi siten olla suuri vaikutus Suomen kuntakentällä.

Yllä mainittujen päätelmien pohjalta voidaan antaa joukko suosituksia:

- Kansallisen tai alueellisen organisaation perustaminen, joka tukee kuntien kotiseutukasvatuksen pedagogisten mallien kehittämistä Saaristomeren biosfäärialueen Biosfääriakatemia-tapaan.
- Kunnan ja paikan profiilin huomioiminen: On tärkeää tiedostaa eri kuntien erilaiset edellytykset ja tarpeet. Valtion tukiohjelmien ja linjausten tulee olla riittävän joustavia, jotta niitä voidaan mukauttaa jokaisen kunnan oman tilanteen ja kehityspotentialin mukaan.
- Asteittaisen kehittämisen edistäminen: Pienimuotoisiin, asteittäisiin kehitysprosesseihin tulee kannustaa erityisesti pienissä kunnissa. Tällaiset prosessit voivat olla menestyksellisiä ja olla rakentamassa arvokkaita resursseja pitkällä aikavälillä. Haavoittuvuuden vähentämiseksi on kuitenkin tärkeää, ettei prosessien vetovastuu keskity yhdelle henkilölle.

- Kehitysprosesseihin sitouttaminen laaja-alaisesti kunnissa sektorien välisten yhteisten ratkaisujen edistämiseksi ja haavoittuvuuden vähentämiseksi.
- Ulkopuolisten toimijoiden tuki: Rajallisten resurssien kuntien tulee hakea ulkopuolista tukea muilta kunnilla tai kansalaisyhteiskunnalta kehittämistyön helpottamiseksi. Ulkopuoliset toimijat voivat tarjota ideoita, resursseja ja asiantuntemusta, joilla voi olla ratkaisevaa merkitystä menestyksikkäiden kehittämishankkeiden toteuttamisessa.

Lähdeluettelo

Ansell, C., and J. Torfing. 2021. *Public Governance as Co-Creation*. Cambridge: Cambridge University Press.

Baines, S., Wilson, R., Fox, C., Narbutaite Aflaki, I., Bassi, A., Aramo-Immonen, H., & Prandini, R. (2023). *Concrete and Elasticity – Co-creation in public services: policy and practice for innovation and social justice*. Polity Press.

Brady B., Chaskin R., McGregor C., (2020). Promoting civic and political engagement among marginalized urban youth in three cities: Strategies and challenges, *Children and Youth Services Review*, Volume 116.

Bosworth, G., Rizzo, F., Marquardt, D., Strijker, D., Haartsen, T., Aagaard Thuesen, A. (2016). Identifying social innovations in European local rural development initiatives. *Innovat. Eur. J. Soc. Sci. Res.* 29 (4), 442–461.

Branden, T., T. Steen, and B. Verschuere. 2018. *Co-Production and Co-Creation*. New York: Taylor & Francis.

Chaskin, R.J., McGregor, C., & Brady, B. (2018a). *Supporting Youth Civic and Political Engagement: Supranational and National Policy Frameworks in Comparative Perspective*. Galway: UNESCO Child and Family Research Centre, National University of Ireland Galway.

Finlay, A., Wray-Lake, L., & Flanagan, C. (2010). Civic engagement during the transition to adulthood: Developmental opportunities and social policies at a critical juncture. In N. J. Hoboken (Ed.). *Handbook of research on civic engagement in youth* (pp. 277–305). John Wiley & Sons.

Flanagan, C., & Levine, P. (2010). Civic engagement and the transition to adulthood. *Future of Children*, 20(1), 159–179.

Fox, C., Baines, S., Wilsson, R., Jallonen, H., Narbutaite-Aflaki, I., Prandini, R., Bassi, A., Ganugi, G., & Aramo-Immonen, H. (2021). *A New Agenda for Co-creating Public Services*. Turku University of Applied Sciences.

Leino, H., & Puumala, E. (2021). What can co-creation do for the citizens? Applying co-creation for the promotion of participation in cities. *Environment and Planning C: Politics and Space*, 39(4), 781–799. <https://doi.org/10.1177/2399654420957337>

Nordberg, K. (2022). *Kommunen som samskapare*. Åbo Akademi, Vasa.

Nordberg, K., Sandell K., Enlund M. (2023). *Rurala stannare: En studie av stannandets dynamik i Österbotten, Finland*. Migrationsinstitutet 05/2023.

Osborne, S. P., and K. Strokosch. 2013. "It Takes Two to Tango?" *British Journal of Management* 24: S31–S47. doi:10.1111/1467-8551.12010.

Ray, C., 2006. Neo-endogenous rural development in the EU. In: Cloke, P., Marsden, T., Mooney, P. (Eds.), *Handbook of Rural Studies*. Sage, London, pp. 278–291.

Raymond CM, Manzo LC, Williams DR et al (2021). *Changing senses of place: navigating global challenges*. Cambridge University Press

Riukulehto, Sulevi (2013). *Kotiseudun merkitys alueidentiteetin ja alueellisen yhteisöllisyyden muodostumisessa*. Esimerkinä Nurmo 2012. Teoksessa *Yhteisöllisyyden perintö*. Tutkimuksia

yhteisöistä eri vuosisadoilla. Jari Eilola ja Laura-Kristiina Moilanen (toim.). Historiallinen arkisto 139. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2013, 309–335.

Rogers, E. M. 1983. Diffusion of Innovations. New York: The Free Press.

Suutari T., Rinne-Koski K., Riukulehto S. (2021). Juuret junioreille: Maaseudun lasten ja nuorten kotiseututietoisuuden rakentuminen. Helsingin Yliopisto, Ruralia-instituutti, Raportteja 214.

Voorberg, W. H., V. J. Bekkers, and L. G. Tummers. 2015. “A Systematic Review of Co-Creation and Co-Production: Embarking on the Social Innovation Journey.” *Public Management Review* 17(9):1333–57. doi: 10.1080/14719037.2014.930505.